

3738

491.99-1

p - 30

Հ Ի Ս Ս Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն
ԽԱՐԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՊԱՏՄԽԱՆ ՄԸ ԵՐԹԱՆԻՆ ՈՒ ՎԵՆԵՏԻԿԻՆ

ԱժԽԱՏԱՍԻՐԵԳ

Խ. Պ. ՔԱՐՏԱՇԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներածութիւն: Բ. Յանձնաժողովի առաջարկներուն
բնութիւնը: Գ. Վենետեանց հակասութիւնները:
Դ. Ո՛ր է բուն վսանգը:

Տպարան «ՀԻՍՋԴԱՆ»

Պէրուք

1927

1.99-1

-31

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն
ԽԱՐԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻՆ ՈՒ ՎԵՆԵՏԻԿԻՆ

Աւիստապիւրեց

Խ. Պ. ԲԱՐՏԱՇԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներածութիւն: Բ. Յանձնաժողովի առաջարկներուն
բնութիւնը: Գ. Վեներեանց հակասութիւնները:
Դ. Ո՛ւր է բուն վճանգը:

Տպարան «ՀՐԱԶԴԱՆ»

Պէյրուք

1927

1.99-1
-31

ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԸ
(Քննադատական փորձ)

աշխատասիրեց Խ. Պ. Քարապետան

Ահա թե ինչ կը գրեն այս գրողի լին մասին. — «... Շատ հանդիմանում ու խնամքով կարդացի Ձեր Քննադատական փորձը: Կ'արժե որ այս խնդիրը ոչ միայն ազգասիրական զգացումով դիտուի, ինչպես շատերը րին, այլ նաեւ գիտնորեն, վերլուծուի: Ինչ որ էլ թեր րին: ... Փափաքելի է որ աւելի ընդարձակ մեկնութեան մը ներքինքն «նոր» կամ «բարբարոս» ուղղադրութիւնը: Համարմիս չեմ ձեր բանի մը առաջարկներուն, բայց վստահ եղեմ որ մեծապէս շահագրգռուեցայ Ձեր «փորձով», եւ վստահ եմ որ ինձ նման շատեր ու շատեր հանդիման պիտի կարդան զայն: . . . »

Բաբգէն Նախկոպոս

« . . . Փոքրիկ աշխատութիւն մըն է այդ հրատարակութիւնը, բայց մեծ կարեւորութեան արժանի . . . Ան . . . միառմի ցոյց կուտայ անուղիղ ուղղադրութեան անպատեհութիւնները: Իր փաստերը համոզիչ են եւ սամաբանական: . . . հեղինակը կը գրէ նոյնպէս հայերէնի բարեփոխման ընթացիկ հարցերու մասին: Շահեկան են առաջարկութիւնները. արդէն մեկ բանին ժամանակէ մը ի վեր կը գործածուին կարգ մը գրողներէ: . . . Յանկայի է որ նկատի առնուին Պ. Քարապետանի այս երկասիրութեան մէջ ամփոփուած լեզուագիտական բարեփոխիչ հարցերը: Յարգելի հեղինակին այս աշխատասիրութիւնը ամեն բանաւոր հեղինակներու, համանաշանդ Պ. Աբեղեանի ուսողութեան, արժանի ըլլալու է: . . . » Մարմարա, Թ. 586 Հ. Ս. Ներեման

8 APR 2010

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ԽՆԴԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆՆԻՅԱՆՆԸ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

491.99-1

Բ-30

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՐՑԸ

(ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻՆ ՈՒ ՎԵՆԵՏԻԿԻՆ)

Աշխատասիրեց

Խ. Պ. ՔԱՐԱՊԵՏԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. Ներածութիւն: Բ. Յանձնաժողովի առաջարկներուն
քննութիւնը: Դ. Վեներեանի հակասութիւնները:
Դ. Ո՛ր է բուն վսանգը:

Տպարան «ՀՐԱՅԴԱՆ»

Պէրոպ

1927

6926

ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ
(Քննադատական փորձ)

Աշխատանքից Խ. Պ. Քարաշեան

Անաթի ինչ կը գրեն այս գրողին մասին. «... Շատ հանոյալ ու խնամալ կարդացի Ձեր Քննադատական փորձը: Կ'արժէ որ այս խնդիրը ոչ միայն ազգասիրական զգացումով դիտուի, ինչպէս շատեր քննին, այլ նաեւ գիտօրէն վերլուծուի: Ինչ որ քիչեր քննին: ... Փափաքելի է որ աւելի ընդարձակ մեկնութեան մը նիւթ ընէք «նոր» կամ «բարբարոս» ուղղագրութիւնը: Համամիտ չեմ ձեր քննի մը առաջարկներուն. բայց վստահ եղեմ որ մեծապէս շահագրգռուեցայ Ձեր «փորձով», եւ վստահ եմ որ ինձ նման շատեր ու շատեր հանոյալ պիտի կարդան զայն: . . . »

Բարգէն Եպիսկոպոս

« . . . Փոքրիկ աշխատութիւն մըն է այդ հրատարակութիւնը, բայց մեծ կարեւորութեան արժանի . . . Ան . . . միառմի ցոյց կուտայ անուղիղ ուղղագրութեան անպատեհութիւնները: Իր փաստերը համոզիչ են եւ տրամաբանական: . . . հեղինակը կը գրէ նոյնպէս հայերէնի բարեփոխման ընթացիկ հարցերու մասին: Շատեկան են առաջարկութիւնները. արդէն մեկ քննիչ ժամանակէ մը ի վեր կը գործածուին կարգ մը գրողներէ: . . . Յանկալի է որ նկատի առնուին Պ. Քարաշեանի այս երկասիրութեան մէջ ամփոփուած լեզուագիտական բարեփոխիչ հարցերը: Յարգելի հեղինակին այս աշխատանքները ամեն բանասէր հեղինակներու, համանաշանդ Պ. Աբեղեանի ուշադրութեան արժանի ըլլալու է: . . . » Մարմարա, 1906 Ն. Ս. Երեմեան

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԽՈՐՀԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

491.99-1

Բ-30

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

(ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻՆ ՈՒ ՎԵՆԵՏԻԱԿԻՆ)

Աշխատանքից

Խ. Պ. ՔԱՐՏԱՇԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. Ներածութիւն: Բ. Յանձնաժողովի առաջարկներուն
քննութիւնը: Գ. Վեներեանց հակասութիւնները:
Դ. Ո՛ր է բուն վստահը:

Տպարան «ՀՐԱՏԱՐԱՆ»

Պէյրոս

1927

6926

29 AUG 2011

3738

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Հայ լեզուի ուղղագրութեան այժմու հրահայտ հար-
ցք ժողովրդին մասեցի եւ հասկնալի դարձնելու օերմ փա-
փափով եւ որ յոյս կ'ընծայենք ձեռնհաս հայրենակցիս փր
սոյն աշխատասիրութիւնը :

Կը յուսանք որ մեր այս փոքր ձեռնարկովը նաեւ սա-
սարած կ'ըլլանք հայ լեզուի մշակոյթին, որուն ազգային
գորաւոր ազդակ մը լինելը անվիճելի է :

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԽԱՐԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Պէյրուք

20 Յուլիս 1927

4681

39

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Գլուխ Ա.

ՆԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Մշակութային գործի մը նախաձեռնողը, երբ նպա-
սակ ունի գործին լուրջ բարելաւումը, եւ ոչ քէ օտայ ու
անապարտ փնայքներու պատահումը, ուրեմն պէ՛տ է
բծախնդիր ըլլայ գործին կատարելութեան, բոլոր կարելի
ուղիներով. իսկ այս ալ կարելի կ'ըլլայ երբ, առանց այ-
լամեծութեան, գալուքներու ձեռնհաս ուժերուն ալ գոր-
ծակցութեան պայմաններ կը բուլսուրին ու կ'ընձեռնին:
Հայ ուղղագրութեան բարեփոխումը երբ այս կերպով յա-
ռաջացած ըլլաւ արդիւնքի ալնքան ձախաւեր պիտի չըլ-
լաւ, եւ անոր ընդհանրացումն ալ առաջին օրէն իսկ ա-
պահոված կ'ըլլաւ բնականաբար:»

Այսպէս կը գրէի «Խորհ. Հայտ. Ուղղագրութիւնը»
քննադատական գրքոյկիս մէջ:

Այժմ, դեռ տարի չանցած, Երեւանի Գիտութեան
և Արւեստի Հիմնարկին Ուղղագրական Յանձնաժո-
ղովը (Հր. Աճառեան, Աս. Խաչատուրեան, Գր. Ղա-
փանցեան և Ստ. Մալխասեան) գովելի հետեւողա-
նութեամբ, և ոչ-այլամերժ ու ոչ-մեծամիտ ուղղա-
մտութեամբ մը, ուղղագրական 24 առաջարկներ հը-
րապարակ կը դնէ վերջացնելու համար արեւելեան դայ-
թակղութիւնը: Յանձնաժողովը անկեղծօրէն կը տե-
ղեկացնէ թէ ինք ալ միաձայնութիւն չէ կրցած դո-
յացնել, պարագայ մը որ կրնայ հանդարտել կասկա-
ծամիտները. (13 առաջարկ և 1 ծանօթութիւն՝ 4 քուէ-

նոց, 4 առաջարկ և 1 ծանօթութիւն՝ 3 քուէնոց, 4 հատ՝ 2, և 3 հատ ալ 1 նոց)։ Խնդրին այս ուղիին վրայ դըր-
աւիլը ալ տեղի չի ողորդեր ցասման և արհամարհի. կը մը-
նայ անոր մօտենալ նպատակող և ոչ թէ խոտորող ճամ-
բաներով. առանց աղանդաւորի նորամոլութեան կամ
հնամոլութեան։ Հարկ է պահել ոսկեղէն համադրող
միջինը։

Ընդհակառակը թէ Յանձնաժողովի առաջարկնե-
րէն և թէ վենետի Մխիթարեանց կողմէ երեք Գեր-
Հայրերու (Գ.Վ. Նահապետեան, Վ. Հացոունի, և Ա.
Ղազիկեան) առարկներէն որոշապէս կ'երևի իրենց մի-
ջավայրերուն ազդեցութիւնը. առաջինը մի քանի տա-
րիէ հետէ գտնւած է հրովարտակեալ նորեկ ուղղադ-
րութեան միջավայրին մէջ, և հոգեբանօրէն խիստ դժ-
ուար է լման թօթափել անոր ազդեցութիւնը։ Միւս
կողմէ վենետի ալ իր երկդարեան վանական հիմնար-
կի բնութիւն իսկ, իր հազարաւոր գրչագիրներու գը-
րաբար գրքերու և ժամերգութեանց ազդեցութեան
տակ, կը մերժէ ուէ փոփոխութիւն, բայց 2 առաջար-
կէ զորս հեղինակի ազատութեան ու ճաշակին կը ձգէ.
և այլամերժօրէն կը հասկցնէ թէ «ուղղադրութեան մի-
ութեան միակ պայմանն է զայն հաստատել ամենու
ընդունելի հիմերու վրայ,» մինչդեռ «անսովոր ձևերը
ամէն համոզման ու ախորժակի (իմա ճաշակի) չեն
յարմարիր», մանաւանդ իրենց որ հինին մանր կանոն-
ներուն ուժգին կառչած են։ Որով ըսել կ'ուզեն թէ
արդէն ձախողման դատապարտուած է խնդիրը։ Աղի-
տաւոր քարացում։

Այդ մտայնութեամբ անձերու ուշին կը յանձնեմ
հետեւեալ ուղեգծող կէտերը։ Ա. Բարեփոխումը չնշանա-
կեր հայրէնի կանոններուն վրայ յարձակիլ, և Յանձ-

նաժողովի անդամներուն ալ անծանօթ չեն անոնք։
Խնդիրը կը դառնայ այդ կանոններուն և խօսուած
լեզւի հասարակաց պահանջներուն յարմարեցման
չորջ։

Բ. Գրաւորէն զատ խօսուած լեզուն ալ իր կա-
նոնները ունի որոնք եւս նոյնքան լեզական են. երբ
ասոր ընդհանուր երեոյթները կը պահանջեն պէտք է
նոր կանոն մը բղխեցնենք ասոնցմէ ի սէր յստակու-
թեան։

Գ. Լեզուին այլևայլ մանր կանոններէն վեր անոր
ոգին կայ—ճիգի, ժամանակի և տեղի տնտեսում, այ-
օինքն յստակութիւն, գիւրաճնչութիւն և հակիրճու-
թիւն։ Առաջինները կրնան փոխուիլ ժամանակի ըն-
թացքին, բառը կայուն չմնար, այլ «ուշի իր որոշ
կեանքը, զարգացման ուղին, աճման ձևերը» (Հ. Ա.
Ղազիկեան), բայց բոլոր այդ փոխմանց տակ կայ ու
կը մնայ լեզուի ոգին։

Դ. Գիրը խօսքէն շատ վերջն է որ եկած է իրր
պահակն ու պահպանակը անոր, և իր դերը հաւատար-
մօրէն կատարելու համար անհրաժեշտ է որ ծառայէ
ընդհանուր լեզւի ոգւոյն ինչպէս դռնապանը իր տի-
րոջ. և վնասակար կը դառնայ այն օրէն երբ տի-
րոջ գիրքին մէջ մտնել կը յաւակնի։ Գիրն ալ դրամին
պէս բարի ծառա մը և չար տէր մ'է։

Ե. Ստուգարանական ճշդութիւնը բացարձակ ըս-
կզբունք մը չկրնար ըլլալ, քանզի՝ 1. ստուգարանու-
թեան էն հին կայքը յաճախ ենթադրանք մը կայ լոկւ
2. «Աճման ձևեր» ունեցող բառը ստուգարանական ոչ
թէ մէկ այլ մի քանի աստիճաններ է որ ունի։ 3. Ան-
ծանօթ են արմատներու և մասնիկներու ծագումը։
4. Եթէ ստուգարանութիւնը բացարձակ հիմ ընդու-
նինք, յայնժամ հարկ է հոլովական լեզուները ետ տա-

նիլ կցողական ու անջատողական լեզւաց աստիճանին ։
5. Յաւակնելու չէ թէ ներկայ բառերը իրենց վերջնա-
կան ձեւին հասած են նոյն բառին մէջ մի աստիճանն
ալ իր աստիճանն վերջին ձեւն էր, բայց յետոյ տեղի տը-
ւաւ ուրիշի մը յաւաքոյն դէպքում այդ նորին հոմա-
նիշ դարձաւ ու չանհետացաւ. օր.՝ քոյին՝ քովին, քոյոյ՝
քոյ, քոյոց՝ քոց, միայնակ մինակ և այլն ։

2. Մեր 15 դարերու «հրաշայի լեզուն» (Հ.Ա. Ղ.)
երկուութիւնն ու հակասութիւնը վերցնող անհրաժեշտ
և պատշաճ բարեփոխմանց դէմ ծառանալու և այդ
նպատակով, հերոպեան լեզւաց թերիներուն աւելորդ
և երկդեր տառերուն կառչելու պէտք չունի. հայերէնը
անոնցմէ մի քանի առաւելութիւններ ունի. թող
ասոնց վրայ հատ մըն ալ աւելնայ — աւելորդ տառ
բացարցակապէս չպարունակելը ։

Է. Հայերէնը չափազանց արժեզրկել ու մտաւա-
խուսելն կը նշանակէ կարծել թէ ան աշխարհային խա-
խուտ է որ կրնայ խաթարուիլ, ցնցուիլ ու փլչիլ թե-
թե ոչ-յախուռն պատշաճ բարեփոխմանց երեսէն զորս
կը պարտադրէ խօսուածքին ընթացքը, և որոնց ըն-
դառաջ կ'երթայ լեզուի ոգին, համապատասխան կանո-
նով մը բաւարարելով, ու վերջ տալով տարտամու-
թեան և հակասութեան ։ Հայերէնի տոկունութիւնը
քարացման ու բրածոյացման մէջ չէ՝ ան թէ՛ ձկուն է
թէ՛ տոկուն. աւելորդ գրի մը վտարումը դայն չխար-
խեր ։

Ը. Խնդիրը ոչ թէ շատ փոխումներ ընելուն կամ
փոխում մ'իսկ չընելուն մէջն է, այլ խօսուածքի էն
ընդհանուր երեւոյթներուն հաշտեցումը լեզւի առաւե-
լագոյն ճշտութեան հետ, համաձայն լեզւի ոգւոյն, և
յստակութիւն ձեռք բերելու նպատկաւ. ինչ որ կը նշա-

նակէ՝ ոչ-խրտուցիչ պատշաճ բարեփոխում յստակու-
թեան սիրոյն ։ Եւ միայն այս կերպով է որ խօսուած-
քն ու գրուածքը իրարու մերձագոյն կը մնան, իրարմէ
չեն խորթանար աստիճանաբար ու խզուիլ, և միշտ
ներքին կապ մը կը պահեն իրարու հետ ։ Առանց այս
սկզբունքին գրաւոր լեզուն կը վտառուծի և նոյնիսկ կը
մեռնի բացուած խորխորատին մէջ ։

Դիւլիս Բ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐՈՒՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Արդ անցնինք Յանձնաժողովի առաջարկներուն
և անոնց հակադրւած հակափաստներուն ։

1 և 2 առաջարկներով բառասկիզբի բոլոր և բա-
ռամիջի ալ ձայնաւորով յաջորդող Կ-երը կը պահւին
(էք, րոպէական) ։ 4 քէնով Վ՛նդունելի ։

3. Բառավերջի Կ-երն ալ պահել ։ 3 քէն ։ 2 որորդին
ուշին կը յանձնեմ վերոյիշեալ գրքոյկիս Բ. դիւլիսը ։

2, 6, 20, 21, 22 առաջարկներով միաձայնօրէն
դուրս կը նետւին բոլոր շարեղամուտ Յ-երը. որով կ'ա-
զատինք «րոպէական» Յերկու, դՅուղ, մեծութեան,
արդեօք, կՅանք և նման ձեւերէն ։

4. Բառամիջին բաղաձայնէ առաջ միշտ և գոր-
ծածել և ոչ է ։ 4 քէն ։ Անընդունելի. քանզի՝ 1. յաճախ
հնչումով կը տարբերին. ժողովուրդը որ գրական խեղ-
եալ տառահնչումը չունի, շատ պարագաներու մէջ է-ն
կը հնչէ անգլ. ձէ և թրք. էթ (միւ) բառին ձայնաւորին
պէս ։ 2. Շեշտող Ե-ը կ'երկրարբառանայ և Ե՛ն կ'հըն-
չի յաճախ, մինչ է-ն ոչ ։ (Համաձայն չեմ վենետեան

որ Եւրոյն բաց էթաւին՝ և Էն փակ էփսիոնին
կ համեմատեն. մեր այս երկու տառերը հինչին քանա-
կովը չէ որ կը տարբերին այլ որակովը. եթէ Մեսրոպ
նոյն հինչին երկարին ու կարծին զատ զատ տառեր
յատկացնող ըլլար՝ օմեղաւին ու օմիքրոնին ալ կը
յատկացէր. վեհտեանները այսպէս կարծած են նկա-
տի առնելով հայ և յոյն այբուբեններու մէջ տառե-
րու համապատասխան կարգը. ինչ որ միշտ ապահով
չէ. լամպտա և խի տառերուն համազօր և և թ անոնց
համապատասխան կարգը չունին.) 3. Բառամիջի Էն
Ե-ի դարձնելուն արգելք է նաև թեքման ատեն ասոր
Ի-ի փոխելը (սէր՝ սիրել, սիրով, սիրուն) մինչ Ե-ը ան-
փոփոխ կը մնայ. քանզի եթէ Ե-ի փոխենք՝ այն ա-
տեն կարգ մը Ե-երուն անփոփոխ մնալն ու միւս նո-
րերուն ալ Ի-ի փոխուելը երկուութիւն ու հակասու-
թիւն կը ծագնէ լեզւին մէջ, ինչ որ բարեփոխման նը-
պատակ չկրնար ըլլալ. չլաւագոյն է քիչ մը արտա-
քին դժուարութիւն բառամիջի Է-երը սովորելու համար
քան հակասութիւնը որ հոգեկան ներքին դժուարու-
թիւն մ'է։ 4. Եւ յետոյ քանի որ բառակերտման մէջ
սկզբնական օ-երը պահել ընդունւած է (Առաջարկ 8)
ինչո՞ւ բառասկիզբի Է-ին համար ալ նոյնը չընել. ին-
չո՞ւ գրել օր՝ միջօրէ, բայց էջք՝ վայրենջք։

5. Բայերու խոնարհմանց Է-երը, բաղա-
ձայնէ առաջ իսկ ըլլան, կը պահուին։ 2 քուէ։ Միւս
երկուքին գիտել կուտամ թէ ինչպէս որ սկզբնական օ-
երը կը պահուին բառակերտման ատեն, նոյնպէս ալ
սկզբնական Է-ն պահել որոշելէն վերջ տրամաբանական
է պահել նաև էական բային սկզբնական Է-ն քանի որ
այդ էականին ձևերն են որ կ'աւելնան -ել և
-իլ լծորդութեանց բայերուն (ենք, եք, են, գրենք,
գրեք, գրենք. էի, էիր, էր, խօսէի, խօսէիր, խօսեք

և այլն)։ Նաև լաւագոյն և դիւրագոյն է հրամ. յքն. ի
վերջավանկին մէջ և չմոյցնել (սկսէ՝ սկսէք կամ սկսե-
ցէք, նստէ՝ նստէք կամ նստեցէք). ասով տեսապատ-
կերի շարունակման հոգեբանական սկզբունքը կիրար-
կուած կ'ըլլայ իբր դիւրագոյնի միջոց մը։

7. Բառասկիզբի օ-երը կը պահուին միաձայնօրէն։
Հակառակը հնչաբանական նոր կնձիռներ պիտի պատ-
ճառէր։ (Տես Գլ. Ը. 2)։

8. Բառասկիզբի օ-երն ու օ-երը բառակերտման
մէջ ալ կը պահուին։ 3 քուէ։ Չորրորդին դիտել կու-
տամ թէ, վերև ակնարկուած հոգեբանական օրէնքին
համաձայն, խիստ բնական և դիւրին է օգուտ գրելէն
վերջ անօգուտ գրել քան անտգուտ։

9. Պարզ բառերու բառամեջի օ-երը օ-ի փոխել։
4 քուէ. Ը նշուենելի է։
Գեր. Հայերը համաձայն չեն, առարկե-
լով թէ քանի որ սկզբի օ-երը կը պահուին, նոյնիսկ
բառակերտման միջոցին՝ ուստի բառամիջի օ-երն ալ
թող պահուին ստուգաբանական ճշտութիւնը պահ-
լու համար. իսկ եթէ օ-ի փոխուին ալ չպիտի կրնանք
հին ու նոր հայերէնի կապը ցոյց տալ ու աշակերտին
ըսել թէ կօշիկ կը գրենք քանզի հին ձևը կաշիկ էր,
քանի որ օ-ն է որ աւ-ի համազօր է և ոչ թէ ուն։
Եւ յետոյ քանի որ յիշողութեամբ է որ ուն օ հնչող-
ները պիտի զանազանեն ողորդ-ը օգուտէն, եւ քանի
որ յիշողութեամբ է որ բոլոր հայերն ալ պիտի սովորին
անտգոք ու անօգուտ բառերուն ուղղագրութիւնը,
ուստի նոյն յիշողութեամբ կրնան սովորիլ նաեւ բա-
ռամիջի օ-երը։ Հարց կուտան նաեւ թէ ֆրանսացիք
ինչու Paul կը գրեն եւ ոչ Pol։

Այս առարկութիւնները, սակայն, անհիմն կը

թուին. — Ա. Սկզբնական Օ — երը պահելուն պատ-
ճառը սոսկ ստուգարանական ճշդութիւնը չէ այլ
թիւը հնչում չպատճառելը. քանզի եթէ անոնք Ո
գրուին՝ յայնժամ սխալ կը հնչուին հայութեան այն
մասէն որ Ո—ն ՈՒՈ կը հնչէ բառակիրգրին. մինչդեռ
ԿՕՇԻԿ կամ ԿՈՇԻԿ իրարմէ տարբեր կարգացուելու
ոեւէ փորձութիւն չեն ներկայեր: Բ. ՕԳՈՒՏ—էն անՕ-
գուտ եւ կԱԽԶԻԿ—էն կՕՂԻԿ գրելը նոյն մանկավարժա-
կան օրէնքը չէ որ կը մատնանշեն. Օգուտը այժմու
բառ է եւ ԱնՕԳՈՒՏ գրելու ատեն խիստ բնականօրէն
կը խորհինք մեզի ՄԱՆՕԹ ԲԱՌԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ստուգա-
բանութեան մասին, ինչ որ մանկանց ալ մատչելի է.
որով ԱնՕԳՈՒՏ գրելու պահուն, առանց մասնաւոր
յիշողական ճիգի, ՕԳՈՒՏԸ իր ձեւը ինքնեկօրէն կը
պահէ, տեսապատկերներու տեւման հոգեբանական
օրէնքին համաձայն. կը նշանակէ ծանօթէն անծանօթին
երթալ, բնական ճամբով:

Մինչդեռ կօշիկ գրելու ատեն հարկ էաւելի յիշո-
ղական ճիգ, եւ Օ թէ Ո—ն գիտնալու համար ուղղա-
գրութիւն սովորող մանուկը պէտք է զիմէ իրեն ան-
ծանօթ հնայեզլային ստուգարանական աստիճաններուն
մինչեւ կաւելիկ—ը. այսինքն անծանօթէն անծանօ-
թին երթալու է. ո՛վ անհեթեթութիւն:

Դ. Եթէ աշակերտը բաւաշափ խելահաս է անոր
կարելի է ծանօթացնել ինչպէս կաւելիկ—էն կօշիկ՝
այնպէս ալ կօշիկ—էն կօշիկ, ինչ որ աւելի դիւրին է,
եւ հասկցնել թէ օ— իր յատուկ հնչման կորուստմամբ ո՛ր-
համազօր դարձած է, եւ ուստի զայն ձեռով ալ փո-
խած են օ— ի:

Դ. աւ— ին օ— ի փոխուելէն վերջ հիմակ ալ ո— ի
փոխուելը արտառոց դէպք մը չէ. հին լեզուին մէջ ալ

երկուութիւնը գոյութիւն ունեցած է եւ ան ալ միա-
ժամանակ, մինչդեռ ներկայ փոխումը ընդհանուր
տեսակէտէ երկուութիւն ըլլալէ աւելի՝ յաջորդակա-
նութիւն մ'է. այսպէս՝ Հայրերը իրենք են որ դիտել
կուտան թէ օմեգա—ն նախնաց կողմէն թէ ո՛վ եւ թէ ո
ձեւով ներկայւեր է. նաեւ անոնք օտար կրկնալ բա-
ղաձայններն ալ թէ մէկ եւ թէ երկու տառով՝ գրած
են անոնք ունեցած են նաեւ տուչութիւն բառը ուր
ու—ն նոյնպիսի պայմաններում է եւ սակայն երկու
պաշտօն ունի. անոնք յ—ը մերթ Յ եւ մերթ Ե թարգ-
մանած են (Յիսուս, Երուսաղէմ). անոնք օտար բա-
ռերու հայացման ատեն յաճախ հետեւողական եղած
չեն (D չի եւ թ. David՝ Դաւիթ եւայլն). տեղ մը գրած
են հնչող Յ—ն եւ այլուր՝ ոչ (գայի, դիակ). նաեւ նախ
աւ գրած են եւ յետոյ ալ օ— ի փոխած: Այս բոլորէն
վերջ եթէ հայերէնը չէ փլած՝ դերակորուստ օ— ին ո—
ի փոխուելովը չէ որ պիտի փլչի:

Ե. Թէ ինչո՞ւ Ֆրանսացիք Բաւլ—ը չեն փոխեր
Րօլ—ին լեզուները իրարմէ կը զանազանուին ինքնա-
յատուկ երեւոյթներով, առանց որոնց լեզուներ չպիտի
գոյութիւն ունենային այլ լեզու մը: Արդ՝ Ֆրանսե-
րէնի ու հայերէնի հնչադրման սկզբունքները տարբեր
են. անոր բառերուն մէջ հինչ մը մէկէ աւելի կեր-
պով կը հնչադրուի ինչ որ բացառութիւն չսեպելի,
մինչ հայերէնի մէջ այդպիսին բացառութիւն կը սեպ-
ւի, ընդհանուր կանոնը լինելով մէկ հինչ մէկ կերպով
հնչադրել. այնպէս որ Ֆրանսերէնում եթէ փոխման
սկզբունք մը ընդունին՝ շատ բառերու պատկերը կը
փոխուի եւ բազմանիշ բառերը կը շատնան. ինչ որ
կը նշանակէ յախուռն խրտուցիչ յեղաշրջում:

Համբարձումն անգամ ընթերցումը կաշկանդած է. porte- էն եթէ համբարձումն անգամ տեսնուի ալ քէն կ'ընէ ու բառը կը կարդացուի por, եթէ անոնք մերինն պէս դժարախախտ ամուր ու պարզ հնչադրում մը ունենային՝ շատոնց Paul-ը Pol'ըրած կըլլային. 15 դար է որ մեր Պօլսը նոյնը կը մնայ, մինչդեռ, օրինակ՝ իրենց ԺԱ. դարու rei և lei բառերը 2 դարու մէջ դարձած էին roi, loi, նոյն երեւոյթը և անգլ. ի մէջ, ուր ԺԴ. դարու our, fadir, erthe hevene բառերը 3 դար վերջ եղած էին our, father, earth, heaven: Միազնալ նահանգաց մէջ դեռ 1909-ին, Ռուզվելթի օրով մի քանի հարիւր բառերու ուղղագրումը փոխուեցաւ, թէեւ այդ շարժումը առաջ ալ սկսած էր, և նոր փոխումը աւելի վաւերացում եղաւ քան թէ նոր քայլ: Ռուսերէն ուղղագրումն ալ որ շատ պարզ էր հայերէնի և գերմաներէնի նման, փոխուեցաւ ամէն ուր որ կարելի էր, թէեւ շատ քիչ էին այդ կէտերը. այդ բոլոր փոփոխութիւններն ալ յաճախ շատ աւելի ծանր են քան օ- ին ու դառնալը: Եւ շատ չտեսնենք հայերէնի դժուարախախտութիւնը մեր «հրաշալի լեզուին» համար, որ նկուճ է բայց տկուճ: Զ. եթէ ստուգաբանական ճշգրտութիւնը պէտք է պահուի՝ հապա չունինք գիրեր որ մի քանի հինչերու տեղը բռնած են. օրինակ Յ գիրը մերթ յ-ի, մերթ հ-ի և մերթ ֆ-ի տեղը բռնած է. (Jesus՝ Յիսուս, հինգ՝ յիսուն, Ֆեսան՝ յեսան. տես իմ գրքոյկը Գր. Դ. 4) Այս օրինակներուն պէս շատ կան: Այս բոլորէն վերջ իրաւացի է վենետեանց պահանջը գործիական հոլովներու օ-ն պահելու մասին. (արդեաւ՝ արդեաւք՝ արդեօք, ընտանեօք, և այլն):

10. Բառերու վերջը գրել Ո և ոչ ՈՅ կամ Օ 4 քէ: Կարելի է հաւանիլ, (յարգո, փոնկո):

11. Բառակիրքի ՈՎ-ը ՕՎ ընել: 1 քէ: Բայց վենետը կ'առարկէ թէ Օ-ն իր գոյութեան նպատակէն՝ ԱՒ-ը ներկայացնելէ կը շեղի. թէ՛ ՈՎ-ը ՕՎ հնչող հայոց համար աւելորդ ձեւ մը յառաջ եկած կ'ըլլայ. թէ հայերէնի կանոնն է եւրոպեան Օ-ն Ո գրել: Սակայն հարկ է նկատել որ՝ Ա. Օ-ն արդի հինչով այնչեւ ԱՒ-ը չներկայեր եւ համազօր դարձած է Ո-ի (տես վերը 9), Բ. ՈՎ-ը ՕՎ չհնչողները կը փորձուին սխալ հնչել ՈՒՈՎ արտասանելով, մինչ ՕՎ ձեւը այդ անկարելի կը դարձնէ: Դ. Այս այնքան ընդհանուր երեւոյթ մ'է որ մեր օտարալեզու բառգիրք կազմողներն իսկ չեն համարձակած օտար բառակիրքի Օ-ն Ո հնչադրել, քանզի այդպէսով սխալ հնչում սովորեցուցած պիտի ըլլային: Դասագրքերում մէջ գուցէ դեռ կարելի է յատուկ անունները սխալ հնչադրել արդի հնչման տեսակէտով (Orionը Որիոն, Onega՝ Ռոնեկա, Elba՝ Ելպա) քանզի ասոնք այնքան ալ գործնական արժէք չունին: Բայց որ բառագրողն է որ Ֆրես. olive՝ ոլիվ, անգլ. oil՝ ոյլ, եւ elegance՝ ելեկանս պիտի հնչադրէր: Այս երեւոյթը անտեսել փորձել կուրամտութիւն է: Ժողովուրդին պահանջն է յստակութիւն ծանօթին և անձանօթին մէջ, մանաւանդ օտար կենդանի լեզուներ սովորելու միջոցին, որ պարագային ալ աններելի կը դառնան տարտամութեան ու աղօտութեան փորձութիւնն ու կարելիութիւնը: Այս բոլորը ջախջախիչ կերպով կը ջուզեն թէ սկզբի Օ-ն ալ համազօր չէ եւրոպեան Օ-ին զոր ստիպւած ենք ներկայել մեր ալ Օ տառով: Իսկ ես, յստակութեան ու ճշգրտութեան սիրոյն, կ'առաջարկեմ այդ օտար բառերու սկզբի ՕՎ-ը Օ-ի փոխել վ-ն ալ ձգելով, քանզի Օ-ին ձայնը երկարելու օժանդակող վ-ը ամօ կորուսած է իր այդ հին դերը, եւ բառին բուն հինչը կ'աւրէ վ բաղաձայնը ներմուծելով (ocean՝ օվկէան): Որով նա ալ իր գոյութիւնը

չարդարացներ Գրութեան ձեւը երբ կ'սկսի հակասել գրութեան նպատակին ու ոգւոյն, դատապարտւած է ձաթելու ինչպէս բուսնող սերմին կեղեւը:

12. Յունական օմեգա տառը բառասկզբում օ՝ եւ բառամիջում օ նշանակելով 1 քառ: Համաձայնիլը բնական կը գտնեմ: Լեզուադէտներէն զատ միւս՝ բոլոր հայութիւնը ո, օ, Ուսաննա, Ուզիա եւ նմանները կը հնչէ առանց զանոնք համեմատելու յոյն օմեգային կամ Օմիքրոնին հետ: Վենետեանները կ'առարկեն թէ հարկ չկայ օմեգա-ին 2 տառ յատկացնել, միանգամայն իրենք իսկ խոստովանելով այդ տառին շուրջ նախնեաց ալ երկուութիւնը—թէ ո եւ թէ ու, Յակոբ՝ Յակովբութի բառասկզբին օ պէտք է գրուի՝ այդ արդի հնչարտնական ընդհանուր պահանջ է ինչպէս վերջ տեսանք. իսկ թէ բառամիջին ո գրելու է առանց վ բաղաձայնին որ բուն հինչը, ստուգաբանական ճշգրտութիւնը խաթարելէ զատ գործ հունի՝ այդ ալ տեսանք:

13. Բառասկզբում գրել ո եւ ոչ վո—որոտայ, ոգի: 3 քառ. Ընդունելի, քանի որ թէ՛ զայն օ հնչողներ կան թէ՛ նա համազօր նկատւած է եւրոպեան օ ին, թէ զայն ուո—ոչ թէ վո—հնչողներն իսկ օ կը հնչեն՝ «կ'որոտայ, վեհոգի, ձկնորս, անոք» ձեւերուն մէջ. եւ յետոյ ինչո՞ւ 2 ձեւով ներկայել նոյն բառը, տեղ մը կ'ոյտտայ, այլ տեղ Վորոտայ:

14 Վ գրով նշանակել բաղաձայն ւ երն ու երկբարբառային ու երը: 4 քառ: Անընդունելի. քանզի բաղաձայն վ-ի բաղդատմամբ միւսները սոսկ կէս բաղաձայն են. տես իմ գրքոյկը, Գլ. Է.:

Կ'առաջարկեմ այդ ու երը ւ-ի վերածել, թէ եւ մինչայժմեան կանոնը եղած ըլլայ բաղաձայնէ վերջ

ու ե ձայնաւորէ վերջ ւ գրել, Ա. Գանգի ու բարդութիւններ կ'ստեղծէ.—տուշութիւն (տըշութիւն), ծածկուիլ (ծածկըիլ), անպատուութիւն (—պատուութիւն):

Բ. Մինչայժմեան կանոնը ինչ ալ ըլլայ, սա որոշ է՝ որ ցւեր, ցւիլ, ցւոթիւն, աւուոյս ձեւերը չիտակէն զատ ուրիշ ուէ կերպով կարգացուելու փորձութիւնն ու նոյնիսկ կարելիութիւնը չեն ներկայեր:

Գ. Ինչո՞ւ բառերը անդեր ուով մը ծանրաբեռնել, մանաւանդ որ բաղաձայնէ վերջ ւ ունինք արդէն (բարւոքել, հոգւոյ). անիմաստ է առարկել թէ այս ւ-ը արմատէն չէ. գրի մը հնչական արժէքը այդ գրին արմատի կամ մասնիկի վերաբերելէն կախալ չէ, երբեք:

Դ. Ասով 3 տեսակի պարագաներու մէջ հետեւողականութիւն եւ դիւրութիւն՝ դրուած կ'ըլլայ. իւրին ու-ի փոխուելու կանոնէն կ'ազատինք պարզօրէնի-ի կորուսման կանոնին զուգադիպեցնելով (պատիւ՝ պատւել). ուու կուտակէն կ'ազատինք, եւ տողադարձի ատեն ու-ին ք-ի փոխելու կանոնն ալ կը խառնուի նոյն պարագային սուղ ք-երու գրուելու ընդհանուր կանոնին (ձեռնորւութիւն): Վենետեանները կ'առարկեն թէ ասով ստուգաբանական ճշգրտութիւնը կը կորսուի նորօրինակ արմատներու երեան գալովը—լեզական՝ լեզւ, թթւիլ՝ թթւ, հերւան՝ հերւ:

Անհիմն է այս. ինչպէս որ չալկել, աւլել, ժողվել բառերուն արմատը չալկ, աւլ եւ ժողվ չէ՝ այնպէս ալ լեզական, քրւիլ, հերւան բառերուն արմատները վերի առարկելիները չեն: Հայերէնի ձայնաւորաց կորուստին յաճախադէպութեան քաջատեղեակ անձերէ չալկակալի որ այդպիսի թիւր ենթադրութեանց մէջ իյնալ: Կանոնը սա կ'ըլլայ որ ու կ'իսաձայնէն ո՛ն կ'իյնա

բառակերտման, հոլովման կամ խոնարհման ատեն, ինչպէս մինչև հիմա կ'իյնար տողադարձի ատեն, իր տեղը տալով ր-ին: Եւ կամ, եթէ կ'ուզէք, ուն լ-ի կը փոխւի, ձայնաւորը ձայնաւորի, ըստ այն կանոնին զոր Գեր. Հայրերը լեզվ, թթվ, հերվ ձեւերուն դէմ կը հանեն իրաւամբ:

Ե. Այս առաջարկիս կողմնակի պատճառ մ'ալ կրնայ ըլլալ լ-ին այրուքենէն չվտարելու նպատակս, քանի որ եւ-ին միատառ ձեւէն զատ ու-և իւ ձեւերն ալ միատառի վերածելու առաջարկը կայ (23), ուստի գոնէ կ'իսարադաձայն լ-երը պահենք: Զ. Ասով բնութի պատկերը չլեզաշարժուիր:

15. Բաղաձայնէ առաջ մ'իշտ գրել ույ, և ոյ-ը վերապահել օյ հինչին: 4 քուէ:

Ասոր դէմ կ'առարկւի թէ այս կը նշանակէ թրքացնել. կամ սկիզբ տալ մինչև յոյսաւոր գրելու գայթակղութեան:

Ասոնք, սակայն, անհիմն վերագրումներ են:

Բուն թերին առաջարկին վերջին մասն է որ բարեփոխման սահմանէն անցնելով յեղաշարժում կը պատճառէ: Իրաւամբ առարկուած է թէ, հայերէնի յստակ օրէնքով, ոյ բաղաձայնէ առաջ ույ կը հնչւի և ձայնաւորէ առաջ օյ (գոյն, հոյակապ):

Արդ, եթէ ոյ-ը վերապահենք միայն օյ հինչին այն ատեն այնպէս սովորող, և կարդացողը երբ մեր 15 դարեայ գրականութեան ուէ մէկ հատորին հանդիպի՝ լոյս, գոյն և բոլոր նմանները լոյս գոյն պիտի կարդայ ու պիտի կարծէ թէ նախնիք ույ հինչը չունէին այլ միայն օյ. արդիւնքը կ'ըլլայ խրատիլ ու խորդանալ հին գրականութենէն, այսինքն խղում նորին և մինչայսօրեանին միջև: Մինչդեռ խիստ պարզ է որ ուղղագրման բարեփոխման նպատակը խղում ու խրտում չէ, այլ հակասութեանց վտարում, յստակութիւն, դիւրա-

ցում:

Գալով առաջարկի առաջին մասին՝ Ա. յայտնի է որ ույ գրութիւնը թիւր հնչման պատճառ չըլլար. միակ անտեղութիւնը իր երկար ձեւը, խճողումն է: Բ. Այս ալ ինքնին կը վերնայ արդէն, եթէ ուն միատառի, վերածուի (23). միայն թէ հարկ է որ այդ միատառը իր ձեռքը անմիջապէս ուն յիշեցնէ, օրինակ՝ ո-ին վերեւ կամ ներքեւ հորդոնական գծիկով մը. միայն այս պարագային է որ խղում յառաջ չգար:

Գ. Այս ձեւին ուրիշ մէկ առաւելութիւնը նախկինէն սա է որ տողադարձի ատեն երբ ոյ-ը տողին վերջը մնացած է սխալ կարդացելու փորձութիւնը կը ներկայացնէ առջի բերան. օր. լոյսեր, Խոյ-թի, խոյ-լերով, խոյ-րարար, խոյ-լերու, հոյ-գեր, հոյ-լեր հոյներ և այլն, մինչդեռ յայտնի է որ նորը այդ կարելիութիւնը կը վերցնէ և ուստի «հնչման ապահովութիւն» կը բերէ:

Դ. Տեղին է թելադրանք մը ընել. քանի որ օտար լեզուաց ուսումը անխուսափելի պահանջ մը դարձած է մեր մէջ, մինչև մեր նախակրթարանաց իսկ ծրագիրները չափազանց խճողելու չափ. անհրաժեշտ է օտար բառերու հինչերը հարազատօրէն ներկայացնելու տեսակէտն ալ նկատի ունենալ. օրինակ՝ oil, avoid, ointment, spoil անգլ. բառերը չենք կրնար ոյլ, էվոյտ, ոյնթմընթ, սփոյլ հնչադրել, զի հինչը թիւրած կ'ըլլանք, քանզի սկիզբի ուն երկրարբառային ուն հնչողներ ունինք, իսկ ոյ-ն ալ ույ կը հնչենք: Ուստի ստիպւած ենք փոքր երկդիմի կանոն մը վերցնել, և լեզուի ողգոյն թելադրած նոր կանոնը ընդունիլ, այսինքն օ-ով գրել—օյլ, սփօյլ ևն: Գանդի ակներե է որ ո-ին եւրոպեան օ-ին համագործըլլալը կամ ոյ-ին կարդացելու կանոններն այլևս չեն

1891

գործեր:

16. Բառասկիզբի յ-երը հ-ի փոխելի 2 քառ: Անընդունելի. քանզի՝ Ա. երկուքին հինչերը նոյնը չեն: Բ. Նոր բաղմանիչներ կը գոյանան եթէ յամբ, յաշտ, յարել ևն հ-ով գրւին: Տես գրքոյկս Գլ. Դ և Թ. 8:

17. Ձգել բառասկզբի յ-ն ուր որ կարելի է (առաջ, ետ, ետան: 3 քառ:

Ընդունելի. Վ. ենեան իսկ հեղինակի աշատութեան և ճաշակի խնդիրի կը ձգէ:

18. Անձայն յ-ն ձգել բառավերջէն: 4 քառ: Ընդունելի է. առհաւական աւելորդները պէտք է իյնան: Բայց վենետը կ'առարկէ յառաջ քշելով ա- և ո վերջացող բառերուն առհաւական թիւը, 15 դարերու մատենագրութիւնը, եւրոպեան լեզուաց աւելորդ տառերը, և յ-ին որպէս թէ ձայնաւոր երկարող հանգամանքը: Սակայն՝ հարկ է նկատել թէ՝ Ա. Թ-ին երկարիչ գրքը գոյութիւն չունի իրականին մէջ: Բ. Բանի որ կարճ ձեւովն ալ շխտակ կը կարգացւի ինչո՞ւ երկար գրել: Գ. Մեր 15 դարերու մատենագրութիւնն ալ՝ «չկա, ծառա, քրիստոնեա» նախընթացները տւած է (Արմաշի թիւ 28 ձեռագիրը)*: Դ. Ֆրնս. բառերուն մէջ գրերուն կարգացւիլը իրարմէ կ'ախտալ է յաճախ մինչ հայերէնում՝ ոչ մեր գրերը իրենց սեփական ոտքերուն վրայ կեցած են, մինչ անոնցիները իրարու կռթնած, այնպէս որ մէկին անկումը միւսներուն ալ դիրքը կը խախտէ:

19. Ձգել Թ-ն Ա. և Ի ձայնաւորներուն միջև: 2 քառ: Ընդունելի: Երբ առանց յ-ի ալ բառը իր հինքը կը պահէ, առանց սխալ կարգացւելու կարելիութեան, ու-

* Տես Տքթ. Բ. Թոփճեանի մէջըրերումները, Սիոն, Ա. 7—8, էջ 219:

րեմն ինչո՞ւ զայն ալ չյապաւել: Այս առթիւ կը ներկայանան հետեւեալ կէտերը. —

Ա. Գրքոյկիս Ձ. գլխում արդէն ցոյց տւած եմ թէ հայերէնը ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ հինչերը չնշանակելու սկզբունք մ'ունի. անխուսափելի են՝ Ը (բաղաձայններու միջև) և Թ (ձայնաւորներու միջև). — կ-րակ, ջ-րել, է-ի, անդէ-որդ, է-ութիւն, է-ակ, հոգի-ի, հոգի-է, շոգի-ացում, ձի-ու, ձի-ով, երէ-է, բու-ի, հեռու-էն, ձու-ով: Այս ամենէն վերջ ինչո՞ւ չգրել նաեւ՝ Ֆրանսաի, երթաիր, գաիր ևն. մանաւանդ որ նախընթացներ ալ կան մեր հին գրականութեան մէջ. օր. հրամաէ **:

Բ. Նոյնքան իրաւացի է Ա. և, Յ. և, Ո. և ձեւերն ալ առանց Թ-ի գրել որ նոյնպէս անխուսափելի է առանց մէջ ալ (ծառակ, քահանայ, բարոյիկ, հաւաքածո): Արդէն ունինք ՈՅԻԻ որ բաղաձայն մ'իսկ չունի:

Գ. Նոյնիսկ կարելի է ԱՈ, ԱՈԻ, ՈՈԻ, ԱԱ, ՈՈ ձեւերէն (այսինքն ԲՈԼՈՐ զուգադրեալ ձայնաւորներու միջևէն) ալ վտարել յ-ն: Այս 5 ձեւերը կրնան կարգացւելու առեն ըստ ոմանց յ-ով հնչւիլ մինչայժմեանին պէս, կամ առանց յ-ի (ծառաով, ՅՈ) կարգացողներու նախաւորութեան համաձայն. յ-ն հնչողներու համար արդէն անխուսափելի հինչ է ան, և կրնայ չգրւիլ բոլոր անխուսափելի ը- և յ-երուն պէս. իսկ հնչողներն ալ, եթէ կան, կրնան այդ յ-ն հնչել բառակերտման և հոյովներու մէջ ինչպէս արդէն չենք հնչեր բուն բառին մէջ (ծառա, հաւաքածո, անբարո): Եւ ինչպէս որ օսկի հնչողները և ուսկի հնչողները իրենց՝ ո-ին վերագրած հնչական արժէքովն իսկ բաւարարւած են ոսկի ձեւով. նոյնպէս ալ զուգադրեալ ձայնաւորները հնչելու մէկ ու միւս կերպը ունեցողներն ալ ինքնին բաւարարւած կ'ըլլան ծառաով,

** Անդ:

ծառաութիւն, անբարոութիւն, հաւաքածով և ծառա-
պետական ձեւերով:

Դ. Վերջին երկու ձեւերուն մասին հարկ է յիշել թէ հայերէնը կրկնատառ ձայնաւորներու օրինակներ ունի արդէն—հոգիի, Արծկէէ, երկուութիւն:

Ե. Կարգ մը բառերու մէջ կարելի է խոստովել զուգադրեալ ձայնաւորներէն, անոնցմէ մին յապաւելով, երբ այդպիսով երկդիմութիւն չպատահիր. ինչպէս որ «սատանութիւն, սատանական, սատանին» բառերէն ձգուած են այլ վերջածայրերը՝ նոյնպէս կըրնանք ըսել նաեւ քահանութիւն, քահանական, քահանայի մանաւանդ երբ առնւաղն եռալմանկ բառէ մ'է որ կուգան այդ ձեւերը:

20, 21. Հինին պէս գրելիւ և եւ: 4 քէ: Ընդունելի:

22. Եօ-ի տեղ եօ գրել, ոչ թէ յօ: 4 քէ: Լաւագոյն է պահել եօ սակաւադէպ ձեւ. տես վերը 9-ի վերջին տողերը:

23. ու-ի, իւ-ի և եւ-ի փոխարէն մէյմէկ նոր միատառ ձեւեր ունենալ: Առաջինը Յ, և միւսները 2 քէ:

Եւ-ի համար հարկ չկայ, ինչպէս Վենետեանները կը նկատեն, քանի որ երկու տառերը իրենց հնչական արժէքը զատ զատ կը պահեն հոն. վանկազրութեան սկզբունքին չենք կրնար իջնել:

Իսկ ու և իւ հնչմանց համար նպատակայարմար է միատառը, քանզի անոնք մէյմէկ հինչ են և ոչ թէ այլ հինչերու գումար: Անհիմն է առարկել թէ այլ ազգեր ալ ուն երկու գրով կը գրեն (ou). Եւրոպեան լեզուաց զանազան թերի կողմերուն կոթնելով մեր հրաշալի և բարեխաւման ընդունակ հայերէնին բարեփոխումը խափանելը շիտակ և շինիչ չէ: Եւ յետոյ

միւս կողմն ալ նայինք. Գերմաններն ու Ռուսերը ուն մէկ տառով կը գրեն, անոնց հետ մէկտեղ իւն մէկ տառով կը գրեն Գրանսացիք ու անգլիկոսները: Միայն թէ միատառը այնպիսի ձեւ մը ունենալու է որ իր նմանութեամբ անմիջապէս յիշեցնէ հին ձեւերը, որպէսզի այսօրուան գրքերը վաղը բարեփոխումէն յետոյ խորթ ու խրտուցիչ չդառնան:

Տեղին է դիտել տալ թէ օտար լեզուաց ուսուցման միջոցին ստիպուած ենք հայերէնի մէջ անգոյ ձայնաւոր մ'ալ՝ եօ-ն պատկերացնել. յարմարագոյն է ասոր ալ միատառ մը ստեղծել, օրինակ՝ ե մը որուն կորագիծը բոլորականայ. կարելի է նաեւ աջի հորզոնական գիծը վտարել:

24. Եւրոպեան բառերու կրկնակ բաղաձայնները հայերէնի մէջ ալ պահել: 1 քէ: Սակայն դիտելի է որ կրկնակ գրած բաղաձայնը կրնայ ազգի մը մէջ կրկնակ ալ հնչելի մինչ ուրիշ ազգի մը մէջ ոչ: Բնականաբար այդ հնչածքներուն համաձայն ալ պիտի գրել հայերէնի մէջ. և իրաւամբ հեղինակին ճաշակին ու դատողութեան թողելու է, ինչպէս կը նկատէ Վե- նետը:

Գլուխ Գ. ՎԵՆԵՏԵԱՆԾ ՀԱԿԱՍՍՈՒԹԻՆԵՐԸ

Մ. Արեղեանը ՆԱԽ որոշեց փոխել, և փաստեր փնտռելու նեղութիւնը վերջի թողուց. արդիւնքը եղաւ ձախողանք, այնքան որ նա ուղղադր. յանձնաժողովի մէջ իսկ չմտցւեցաւ. Վենետիկը ՆԱԽ որոշեց չփոխել, և փաստերը նոյնպէս վերջի թողուց. արդիւնքը եղաւ պատիպատ, զիրար խաչաձեռող առարկութեանց մէջ խճճելի, ձաղկելով այն լեւորանները

որոնց քիչ առաջ կոթընած էր, և հակադարձաբար: Առանկով նոյնիսկ այն աստիճանին կը հասնի որ ա՛լ փաստելիքն ու փաստը չզանազաներ, իրար կը չաղէ. — Թէ հին ուղղադրութիւնը պէտք է պահպանել որովհետեւ հին ուղղադրութեան կանոնը այսինչը կամ այնինչն է, «բազմադարեան սովորութիւն» է:

Ամփոփենք այդ խաչաձևումները. —

Ա. Կ'առարկէր քե՛ հինչով տարբեր են ե՛ք, յ՛հ, ո՛ւ, լ՛վ եւ քե՛ պէտք չէ ուղիղը զոհել սխալին մինչ միւս կողմէ կանգնես քե՛ ու եւ ով ալ (Ռոգիա, Թովմաս) տարբեր են եւրոպեան օ-են որու տեղ կը կենան. որով վեցերկուց ալ շփակը կը զոհէ սխալին:

Բ. Սկզբունքով չընդունիր երկուութիւնը (դէս՝ դիտել, նե՛ս՝ նե՛տել), օմեգա ին երկու տառով ներկայացւիլը (բառակցքին՝ օ, եւ բառամիջին՝ ո), մինչ միւս կողմէն կ'անցես եւրոպեան օ-ին ու եւ ով գրւիլը (Թովմաս՝ Թովմաս), ո-ին երկու հինչ ունենալը (ուո եւ օ, ուո՛ւ կօր), ու-ին երկու դերը (նուօ, նուաս), յ-ի անձայնն ու բաղաձայնը, օսար 2 տեսակ տառերու ալ նոյն ով ձեւով գրուիլը:

Գ. Չորս հեղ օսար լեզուներու կը կառչի բարեփոխումը առարկելու համար, մինչ կ'անցես քե՛ աւելումն ունեցած են իրենց բարեփոխումները մեր 15 դարու անգլոսաքսոնական միջոցին. քե՛ անսնճ ունին ու-ի եւ իւ-ի միատառ ձեւեր:

Դ. Լատգոյն կը գտնէ որ ստուգաբանական նշանները իշխող դառնայ. բայց կ'անցես քե՛ այդ սկզբունքին կը հակասեն օսար բառերու մեջ մտնած յ-ն եւ Վ-ը (Բարայել, ովկեան), սկիզբի ո-ն որ ուն կը հնչուի (Որիոն = Orion), փոխանակ օ-ի, եւ մեր՝ փիլիսոփա, սաղմոս. եկեղեցի ձեւերը որոնք ըստ ստուգաբանական

նշաններն ալ տեսք կ'առնեն փիլիսոփոս, փսաղմոս, եկեղեցի. կ'անցես նաեւ քե՛ մեր աղի դ-ը ալ լ չհնչուի (Lazar՝ Ղազար), եւ ոչ ալ փ-ը F (փրանկ՝ franc): Ե. Քանի որ վերջապէս բառամիջին է պիտի գտնուի ան-եանալ) կը պահանջէ որ ամեն տեղալ գրւի. սակայն չպահանջէ որ բառամիջին գտնուի լ-ը (բարոնել, աւան) ընդհանրացւի ու-երուն տեղ (նուեր), կամ՝ չպահանջէ որ, քանի որ անձայն յ կայ (տայ) ուրիշ բառերու ալ փակցւի (տայ, տսիկա, տհայ, Եւրոպայ, Կիլիկիայ):

Զ. Կ'առարկէր քե՛ ով-ին օվ դառնալովը օ-ն իր նպատակէն կը շեղի, մինչ կ'անցես բոլորովին աննպատակ վ եւ Յ տառերը (ովկեան, Յովսէփ, ովսանա, ճղափահանայ):

Է. Չայնաւորին՝ ձայնաւորով՝ եւ ոչ քե՛ բաղաձայնով, փոխաւորի օրէնքը կը յիշէ, բայց հաւելի չառնէր քե՛, ով-ին վ-ն ալ բաղաձայն մ'է որ ձայնաւոր հինչի-մը մեջ մտնած է (Thomas՝ Թովմաս):

Ը. Կ'առարկէր քե՛ ոյ-ը ույ գրելը հնչման ապահովութիւնը չբերէ, մինչ միւս կողմէն ալ չընդունիր ո-ին օ-ի (Osiris՝ Օսիրիս եւ ոչ քե՛ Ոսիրիս), ով-ին ո-ի (Thomas՝ Թովմաս եւ ոչ Թովմաս), ով-ին օվ-ի (Օվսաիս) եւ ով-ին օ-ի (օսաիս, օսանա) փոխուիլը, հակառակ անոր որ այսպէսով հնչման ապահովութիւնը կ'երաւելաւորուի, համաձայն այդ բառերուն հարադաս հինչին:

Թ. Քանիցս ալ չարչուած են «բազմադարեան սովորութիւն», «հին ուղղադրութեան պահանջը» եւ այլ նման աստիճաններ: Եթէ այս միտք հիշէր ըլլար ոչ Ե. դարուն հայ այբուբենը կը կազմուէր, ոչ ալ վեց դար վերջ օ եւ Ֆ կ'աւելցուէին: Եւ յետոյ, այդ սկզբունքը ընդունելէ վերջ ա՛լ ինչ հարկ կայ ուրիշ առարկութեանց եւ

փաստարկութեանց: Հիցին բարեփոխման դեմ փաստելու կերպը ընդունելի վերջ ալ այդ հիցին լոկ գոյութիւնը փաստի հիմ առնելու չէ:

* *

Արեղեան և Վենետիկացիները երկու ծայրայեղ բեկունքներ են:

Հարկ է միշտ աչքի առաջ ունենալ թէ լեզուական կամ ուղղագրական ունեւորութիւնը միայնակալութեան և հետեւեալ պայմանները.—

Ա. Երբ քիչ տառերով հնչագրել կարելի է՝ շատի չգրիմել, աւելորդը վտարել:

Բ. Եւ կամ դիւրացնել, այսինքն բառին հընչումն ու գրումը իրարու յարմարցնել կարելի չափով. եւ ալ կը նշանակէ՝ 1. նոյն հնչողին համար մէկ հինչին երկու գիր չտալ նման պարագաներում: 2. նոյն հնչողին համար մէկ հինչին երկու գիր չտալ նման պարագաներում:

Գ. Փոխումը չարափոխման ու յախուռնութեան չհասցնել, որպէսզի նորը սովորողները հինէն չխորթանան, նորին և հինին մէջ խզում յառաջ չգայ:

Եւ երբ ունեւորութիւնը աւելի այդ պայմանները՝ ոչ միայն ընդունելի է, այլ կը դառնայ հրամայական, անհրաժեշտ, հակառակ՝ հնամուտութեան բոլոր դժգոհանքին. պարզապէս անոր համար որ տնտեսումը բնական պահանջ է:

* *

Եթէ մէկ կողմէն բարեփոխման Յանձնաժողովը ինք իր մէջ համաձայն չէ դեռ (ինչ որ վատ երեւոյթ չէ որ սեպելու է, այլ խնդիրն բնական ու կենսական հիմերու վրայ դրած ըլլալուն փաստ մը) միւս կողմէն ալ հարկ չէ կարծել թէ բոլոր Միութեանը

կ

ալ, կամ ուրիշ հայագէտներ ալ գէտ են ունեւորութեան: Այլապէս ինչ կը նշանակեն Հ. Ս. Երամեանի կեանքը, խօսքերը. «նոր ուղղագրութիւնը որքան որ լեզուական խեղաթիւրում մը ըլլայ, ունի իր բարիքը. . . . ան իր ժամանակաւոր վնասներէն զատ պիտի ունենայ իր օգտակար մասերը. . . »:

Իսկ հաւ թէ ինչ կը գրէ ոչ-Միութեան կեղի՜նակ մը, Բարգէն Եպսկ. իր մի նամակում. «Անուարանալի է որ մեր հայերէնի արդի ուղղագրութեան մէջ սրբագրելի կէտեր կան. . . »:

«Գ. Մ. Արեղեան ուղած է պարզել ու դիւրացնել հայերէնի կնճռոտ ուղղագրութիւնը. նպատակը շատ գովելի է, այլ գործադրութիւնը շատ պակասաւոր» կը գրէ Գ. Մինաս Զերազ:

Մեր հրապարակագրութեան մէջ ալ բարեփոխման կողմնակիցներ արտայայտուած են. «Արագած» ի Թ. 17-ին մէջ գրախօսը կը գրէ. «Բարտաշեան քըննադատելով հանդերձ (նոր ուղղագրութեան կարգ մը անհեթեթութիւնները) կողմնակից կը մնայ կարգ մը արամաբանական բարեփոխումներու»:

Յամենայն դէպս հարկ է նկատի ունենալ թէ ուղղագրութեան բարեփոխումը ոչ թէ մասնագէտներու համար է, այլ ժողովուրդի. ժողովուրդին մասնակցութիւնը է որ ուղղագրութիւնը պիտի սովորեցնէ և ոչ թէ մասնագէտներու կամ արդէն սովորածներու: Եւ ուստի հարկ է նկատի ունենալ այդ մասնակցութիւնը ուղղագրել սովորեցնողներուն, նախակրթարանի հայերէնի ձեռնհաս դասատուին ալ կարծիքը. ան է որ մասնագէտներու աշխատանքային ծայրայեղութիւնները պիտի զարնէ գործնականութեան, մասշտիկութեան, ըստուցանելիութեան փորձաքարին, ժողովուրդին իսկ

ծոցին մէջ, նախակրթարանի մանկան նոր սովորողի քայլերուն իբր վերահսկելը:

Գլուխ Դ. ՈՐԻՐ Է ԲՈՒՆ ՎՏԱՆԳԸ

Յատակութիւն ու դիւրութիւն բերող յիշեալ բարեփոխումները անրաժեշտ է ընդունիլ, մանաւանդ անոր համար որ արդէն դէմդիմաց կը կանգնինք ուրիշ խիստ աւելի մեծագոյն դժուարութեան մը որ խուլ կերպով իր ներկայութիւնը կ'զգացնէ մանաւանդ վերջին մեծ պատերազմին մեզի բերած աղէտներէն ի վեր. այդ ոչ թէ ՁԱՅՆԱԻՈՐՆԵՐՈՒ ուղղագրութեան հարցն է որ ներկայիս հրապարակի վրայ եղողն է, և որ բաղդատմամբ շատ թեթեւ է, այլ հայ ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐՈՒ ուղղագրութեան խնդիրը:

Ծանօթ է որ իր կարգ մը բաղաձայններու եռաստիճանովը (բ, պ, փ. դ, տ, թ. գ, կ, ք. ձ, ծ, ց. , հ, խ. ջ, ճ, չ. վ, լ, ֆ) հայերէնը եզական դիրք մ'ունի ընդհանուր լեզուաց միջև. ահա այս հայագի զանազանաւորեալ հնչաբանութիւնն է որ վտանգի տակ է արդ: Այս չարիքը որ արեւմտահայ զանգւածին ջարդելէն և խեղճներուն ալ ուրիշ ազգաց մէջ ցըրուելէն ի վեր մեծ համեմատութիւններ առած է, եթէ իր ընթացքը չարունակէ նոյն յառաջատուութեամբ, շուտով լառաջ պիտի բերէ հնչաբանական անբամատումը, խոշտանգումը և ուրեմն նաեւ ուղղագրական բարեւոն մը: Բնական է որ այս իրողութիւնը զգալի չէ այն նախապատերազմեան հայ շրջանակներուն մէջ որ կը շարունակեն նախկինին պէս. զգալի չէ այն գաղութներուն համար որ արեւմտահայ զանգւածի աղիտեալներուն հետ չփման չեկան. զգալի չէ նաեւ հայ վանքե-

րու մէջ: Բայց անմիջապէս որ մէկը այցելէ մեր քէմփերը և ականջ ունենայ լսելու, անպատճառ պիտի յանդի այն եզրակացման թէ հայը կը կորսնցնէ իր բաղաձայնային եռաստիճանը և կը դառնայ երկաստիճան, ինչպէս միւս ազգերը: Այս իրողութիւնը խիստ մօտէն կ'զգան հայ դպրոցներու դասատուները:

Հասկնալի է որ եթէ այս խոտորման առաջը չառնւի մեր այրուբենին ճոխութիւնն իսկ չտրիք պիտի դառնայ, կարելի դարձնելով ուղեկորոյս տարտամ խառնափնթոր ուղղագրութիւն մը:

Պատերազմէն առաջ ալ կային այս խառնակութեան նախաքայլերը, զորս հակիրճօրէն յիշենք.

1. Տառադարձութեան հին կանոնը չէ քայած արեւմտահայոց մէջ. ոչ Գրիգորը Grigor կը հնչենք, ոչ Պետրոս Petrus և ոչ ալ Դանիա-ն Dania. իսկ եթէ օտար յատուկ անւանց հինչերը պահել ուզենք՝ այն տոնէն ստիպւած ենք գրել մեր արդի տառահնչմամբ, Կրիկոր, Փեթրոս, Տանիա, Եւրոփա, Ամերիքա, Անկլիա, Կերմանիա, Սփանիա, Իթալիա և այլն, ինչպէս որ նոր ծանօթացած յատուկ անունները կը գրենք արդէն (Մատրիտ, Հաակ, Փարիզ և այլն): B. D. K. և այլն գրերը հնում հնչագրւած են Բ, Դ, Կ, մինչ այսօր Պ, Տ, Բ, : Այս պատճառ դարձած է մեր կարգ մը տառերու հնչական արժէքին տարտամութեան ու երկուսութեան:

2 Արեւելահայերն ալ թէեւ պաշտօնապէս հին տառադարձութեան կը հետեին բայց անոնց ալ մեծ մասը (դուրս թողելով հայերէնը դպրոցին մէջ, և ոչ թէ ժողովուրդի բարբառէն, սովորողները և այլ բացառութիւններ) կը հնչեն արեւմտահայոց պէս. օրինակ՝ հակառակ անոր որ K տառը Կ կը տառադարձեն (Կորէա, Կրոնշտադ) սակայն հայ Կ-ը K-ի պէս չեն հնչեր, ապա թէ

ոչ պիտ' արտասանէին Քարօ, քը քորչի, քե'ր:

3. Թողունք հնչումը, նոյնիսկ իրենց պաշտօնական տառագարձութեան մէջ ալ հակասութիւններ կան. քստ իրենց կանոնին T-ն S կը գրեն (Tibet՝ Տիբետ, Triest՝ Տրիեստ) մինչ այլուր ալ Թ կը գրեն (Tauriz՝ Թաւրիզ, Tiflis՝ Թիֆլիզ, Turc՝ Թուրք, Tehran՝ Թեհրան): Կ- տառին 3 հոմագօր կուտան. Koutais՝ Գութայիս, Kars՝ Կարս, Baku՝ Բաքու:

4. Գրարարի տառագարձութեան մէջ իսկ մերթ երկուութիւն կալ. David՝ Դաւիթ (D=Դ եւ Թ):

5. Մեր նախակրթարանաց տարր-կարգերուն մէջ իսկ օտար լեզուներ կը սովորեցնենք. և երբ տղոց անունները եւրոպական տառերով կը գրենք՝ ստիպուած ենք մեր եռաստիճանը եւրոպեան երկաստիճանին մէջ պարփակել, կաղապարել, ինչ որ տղոց մատաղ մտքին մէջ տառերու արժէքներուն խանգարում և նոյնիսկ անհետացում կը պատճառէ. այսպէս՝ թէ Գրիգորը եւ թէ Քերոբը Կ-ով կը գրեն անուններն, Բարկէնն ու Փառէնը՝ Բ-ով, եւ այլն:

6. Ուրիշ պատճառ մալ ռուսերէնի աղդեցութիւնն է, զոր բացատրելու համար կը բաւէ ըսել թէ պատերազմէն առաջ կամովին նոր թրքախօսացածներ չկային մինչդեռ միւս կողմը հայերէնը կամովին ռուսերէնով փոխարինողներ կային:

Իսկ պատերազմէն վերջ մեր բաղաձայններու տարաւամացումը աւելի մեծ թափով ու չափով յառաջ կ'երթայ. բնաշխարհի ուղղահինչ արեւմտահայերը աղէտին ամենադառն բաժինը կրեցին ու ջարդւեցան բնաջնջման մօտ, որով վերապրողներուն մէջ աչքի զարնող տարրը կը կազմեն Կիլիկիոյ և Փոքր Ասիոյ հայերը որ մեծամասամբ թրքախօս են և ուստի երկ-

աստիճան հնչումով. (Պրուսա, Գոնեա, Սիւս, Ատանա, Մարաշ, Էայլն):

Նոյնիսկ հայախօսներն ալ պատերազմի շրջանին թուրքերէն խօսելու հարկադրուելով, կամ բոլորովին մոռցան հայերէնը, և կամ գոնէ հայ հնչումներն խաթարեցաւ. Ահա հայ պատանի մը, հայախօս քաղաքէ մը. մինչ այդ քաղքին նախակրթարանի աշակերտներն իսկ, 915-էն առաջ շատ չիտակ կ'ուղղագրէին (քանի որ հնչումին չիտակ էր), հազիւ երբեմն ե-ի կամ ու-ի սխալ մը ընելով՝ հիմակ, այս տղան, պատերազմի շրջանին թուրքերէն խօսելու և թուրք դրպրոց երթալու ստիպուած ըլլալուն երեսէն, ալ կորուսած է իր եռաստիճանը. իր ուղղագրման պարտականութիւնը բաղաձայններու անկանոն թոնոլորոհի մը պատկերն է, հակառակ անոր որ նորէն հայ դպրոց կ'երթայ քանի մը տարիէ ի վեր: (Տես իմ «Հայ Ուղղագրութեան Ուսուցումը, Կրթասիրաց ամսագիր, թ. 15):

Օտարներու մէջ հրեւած գաղութահայը (Ամերիկա, Պաղեստին, Ֆրանսա, Յունաստան, Եգիպտոս, Պարսկաստան, Ռուսիա և այլն) նոյնպէս այդ օտարներու երկաստիճան հնչւածքին կը վարժուի. իսկ հայախօս միջավայր չկայ որ պահպանէ հայերէնի հետ նաեւ հայացի հնչւածքը: Մատաղ սերունդը որ նախ օտար լեզուով բարձրագույն ու սովորել կ'սկսի՝ երբ յետոյ յանձն առնէ հայ չաւոյ հայերէնը սովորել արդէն այբուբենին վրայ իսկ (զոր Պայրն «այբուբենի Վաթերլո» կը կոչէ) կ'սկսի յուսահատիլ, մանաւանդ եռաստիճանի այն տառերէն որ իր գիտցած օտար լեզուն մէջ չկան, և որոնց ուղիղ հինչը որմէ՞ է որ պիտի կրնայ սովորել, և եթէ սովորի ալ, պիտի կրնայ իր խօսուածքին մէջ ալ գործածել իր ոչ-հայախօս միջավայրում:

Ահա մեծագոյն վտանգը. քանզի հարւածը ձայնաւորներէն չէ որ կուգայ. սեմական լեզուները առանց անոնց ալ գրած են. բաղաձայններէն է որ կուգայ էն անաւոր սպառնալիքը ուղղագրութեան գրութեան: Վանքերու կողմիցած միջավայրում կամ Ամերիկահայ խմբագրատներում գտնւողները չեն որ կ'զգան հայերէն սովորող աշակերտաց և չափահասներու դժուարութիւնն ու քրթմնջիւնը հայ բաղաձայններու աստիճանին դէմ. ոչ ալ այդ խուլ դժգոհութիւնը թերթերու մէջ հրապարակաւ կ'արտայայտուի: Բայց նա կայ. և հայերէնի դասաւանդման հին ծրագրին վրայ տխուր իրականութիւնը կը պարտադրէ աւելցնել նաեւ ուղղահնչութիւնը առանց որոշ խիստ դժւար կը դառնայ ուղղագրութիւնը:

Ահա բուն չզգացման լուրջ խնդիրը Գեր. վանականներ. երբ շատ տեղերէ գանգատ կայ թէ նոր սերունդը օտար շահաբեր լեզուներու ետեւէն վազելով հայերէնէն կ'ուժանայ, ուրեմն հարկ է որ զայն ըստ կարելոյն դիւրին ու դիւրամատչելի ընենք. թողէ՛ք որ դեռ նոր հայախօսացող թրքախօս հայը ազատի ու-ի կամ օ-ի և անձայն յ-ի դժուարութիւններէն, և անոնց տալիք ժամանակը բաղաձայններու յատկացնէ. թողէ՛ք որ հայերէնի կիսավճար դասատուն ռոտա, պատւաւոր, թոյլտուութիւն, գոտի և նման ուղղահնչ ու անյախուռն ձեւերը սրբագրելու շտապելի, և փոխարէնը աւելի ևս կարենայ զգալի մեր եռաստիճանին ուղղահնչութեամբ և ուղղագրութեամբը: Ազգը յանձնեա շնորհակալ պիտ'ըլլայ ձեզմէ եթէ ձեր ձեռնհասութեանէն կրնայ օգտուի վերոյիշեալ վտանգին դէմ. հակառակ պարագային դայլը կերեր է քօշը, տէրն է լացեր կոտորը:

Իսկ մինչև այդ բարեհաճեցէ՛ք ընդունիլ, կամ գէթ հեղինակի ազատութեան խնդիր համարել, այն բարեփոխումները որոնք, առանց նոր տարտամութիւններ ու հակառակութիւններ բերելու, առանց սխալ ընթերցման պատճառ դառնալու, առանց բառերու պատկերը յախուռնօրէն փոխելու և նորութեան խորթ ու խտուցիչ դարձնելու մինչայժմեան գրականութիւնը, ընդհակառակն յստակութիւն, հակիրճութիւն և դիւրութիւն կը պատճառեն, համաձայն լեզւի ոգիին:

ՎԵՐՋ

Մօտ օրէն լոյս կը տեսնէ

ՀԱՅԱՍՏԻ ՀՆԶՄԱՆ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դպրոցներու և ինքնուսուցներու համար.

Աստուծոյ անասունէն զսնազանողը հնչաբանօրէն, բաղաձայններն են մանաւանդ: Իսկ հայերէնը իր բաղաձայններով աւելի հարուստ է քան ուրիշ լեզուներ: Դիտցիր այս տոնմային առաւելութեանդ արժէքը քիչ ինքնայարգութիւն ունիս: Վերոյիշեալ գրքովով յստակօրէն կը բացատրուին հայերէնի ինքնայատուկ հինչերը. քիչ մը ժամանակի և շատ ջնջին գումարի մը փոխարէն կրնաս սովորիլ վանոնք. դժւար չեն:

ՀԱՅԱՍՏԻ ՀՆԶՄԱՆ ՎԱՐՓՈՒԹԻՒՆՆԵՐ—էն մէկմէկ օրինակ անրաժեշտ են բոլոր թրքախօս հայոց, նաեւ ասոնց կամ օտար ազգաց միջև ցրւած իւրաքանչիւր հայու համար:

Դպրոցներու մէջ ուղղահնչութիւն և հնչովի ուղղագրութեան զատ կրնայ ծառայել նաեւ յիշովի ուղղագրութեան ալ:

« . . . Ուստի զորքեամբ կարգացի ձեր կարեւոր
գրգռելը որ ինչ ինչ ֆենեի կէտերու փոխման համարու-
թիւններ կը պարունակէ: . . . » Մինաս Չերազ
« . . . Պէյրուքն պարբերաբար կը հասնին գրգռելներ ,
որոնք երբ տպագրական տեսակէտով աղփատիկ են , գէթ
պարունակութեամբ հիւրեղ են եւ շահեկան : Պ . Խ . Պ .
Քարաւանի աշխատասիրութիւնը ֆենադասական լուրջ
փորձ մըն է որ կը ձգտի ապացուցանել Հայաստանի մէջ
ընդունուած նոր ուղղագրութեան կարգ մը անհեթեթու-
թիւնները : Պ . Քարաւան ֆենադաստիղով հանդերձ զանոնք ,
կողմնակից կը մնայ կարգ մը համարադրական բարե-
փոխումներու : » Արագած , Թ . 17 Բ .

« Սուրբ սահմաններուն մէջ մինչեւ այժմ լոյս
տեսնող գրքերուն ամենալուրջը կարելի է նկատել Պ . Խ . Պ .
Քարաւանի գործը . . . սոյն գրգռելը խղճամիտ աշ-
խատութիւն մըն է յետեւած հայերէնի կանոններուն և ու-
կեղարեան պատմութեան ու փաստերուն վրայ , եւ որուն
մէջ հեղինակը շատ իրաւացի կերպով ցոյց կուտայ նոր
ուղղագրութեան մէջ կատարուած անեղի եւ վնասակար
փոփոխումները կը յանձնարարենք ընթերցողնե-
րուն , մասնաւորաբար հայ լեզուով հետաքրքրուողներուն
որպէսզի ունենան սոյն գրքէն մէկմէկ օրինակ
հեղինակը փաշտելի է . լեզուական խնդիրներու մէջ իր
ցոյց տուած ֆենադասական փորձը ասոր ապացոյցն է :
Ինչեւ կը ընդհանուրենք զինքը այս աշխատութեան համար ,
Կրթասիրաց , Ի . 11 Հայկ Գնդունի

(B . P . 654 , Պէյրուք , Լիբանան)

(Արիւս գրախօսականներու հանգրիպած չենք :)

« ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ »- Է՛ն

միայն սակաւաթիւ օրինակներ մնացած են. ապահո-
վեցէք հատ մը քանի սպառած չէ՝ Այս սեղմ ու ածան-
դրքոյկով, հարցին քննութեան միջոցին պարզւած են
նաեւ հայերէնի բոլորովին նոր երևոյթներ, և ծանօթ-
ներն ալ յաճախ նոր դիտակէտէ քննւած են : Բոլորո-
վին չոր ու դժւարամատչելի բանասիրական գործ մը
չէ, այլ ժողովրդականացւած, դիւրհասկնալի և կարճ :

Գին՝—Սուրիա 15 ս. դ. արտասահման՝ 3 եգիպտ. դրշ

ռսկեղրամ, կամ 20 սենթ :

Ներկայ գրքոյկին գինն է

Սուրիա՝ 12 ս. դ. Արտասահման՝ 3 դրշ ռսկի
կամ 20 սենթ

Գիմել՝ Խարբերդի Հայրենակցական Միութեան՝

Kharpout Comp. Union, B. P. 564, Beyrouth, Liban

Հասոյթին կէսը յատկացւած է Միութեանս կա-
րօտեալներուն :

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0236841

